

Lietuviškumo apraiškos XX a. pirmos pusės latvių literatūroje: stereotipinės ir neįprastos

Vigmantas Butkus

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

butkus@lti.lt

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6930-5716>

<https://ror.org/050gfgn67>

Anotacija. Straipsnyje remiamasi literatūrologinės imagologijos siūloma teorine prieiga, darant prielaidą, kad vienos šalies grožinėje literatūroje atsiveriantis kitos šalies, tautos vaizdas nėra vien tik tekste užsisklendžiantis literatūrinis dydis, bet dažnai atspindi ir tam tikras istorines, geografines, socialines, ekonomines, kultūrines ir panašias realijas. Literatūros kūrinių, kuriuose išryškėja su Lietuva susijusi tematika ar pavieniai lietuviški motyvai XX a. pirmos pusės latvių literatūroje yra labai daug, todėl apsiribojama tik dalies jų analize pasirinktuoju imagologiniu aspektu. Aktualizuojama apie trisdešimt įvairaus žanro įvairių to meto autorių – ir žinomų, tapusių klasikais, ir mažiau žinomų – kūrinių.

Daugumoje šių kūrinių atsiskleidžia tokios lietuviškumo apraiškos, kurias galima laikyti šabloniškoms, stereotipiškoms, nes jos yra pasikartojančios, įvairiuose kontekstuose įgaunančios naujų semantinių, emocinių atspalvių, bet visuomet išlaikančios daugumą tą patį prasminių branduolių. Viena dažniausiai pasitaikančių tokių apraiškų buvo lietuvių elgetos (*leišu nabags / ubags*) etnotipas, atspindintis istorinę, ekonominę XIX a. antros pusės – XX a. pirmos pusės situaciją, kada Latvijoje elgetaudavo daug žmonių iš Lietuvos. Grožinėje literatūroje taip pat dažnas ir labai įvairiai joje varijuojamas Lietuvos kaimynystės, geografinės artumos motyvas. Gerokai retesni, bet vis dėlto irgi kūriniuose pasikartojantys buvo „lietuviškos vyšnios“ (*leišu ķirsis*) ir „lietuviškos žąsies“ (*leišu zoss*) motyvai, susiję su atitinkamomis anuomet Latvijoje išplitusiomis agrarinėmis ir kulinarinėmis realijomis. Nuo objektyvių realijų atsietu reikėtų laikyti poeto Ačio Keninio (*Atis Ķeniņš*, 1874–1961) eilėraščio žodžiais sukurtos kompozitoriaus Alfredo Kalninio (*Alfrēds Kalniņš*, 1879–1951) dainos išpopuliarintą pražūtingo „Lietuvos liūno“ (*leišu muktājs*) vaizdinį, turėjusį metaforinę ir paprastai su Lietuva tiesiogiai nesiejamą prasmę.

Išskirtinumu, neįprastumu, net tam tikru kultūriniu egzotiškumu pasižyminčios Lietuvos temos apraiškos tuometėje latvių literatūroje santykinai negausios. Straipsnyje analitiškai pristatomi penki prozos kūriniai, kuriuose pasirodo gana išsamūs netipiškų, neordinarių personažų iš Lietuvos portretai. Iš jų meniškai įtaigiausias – religine Toros dvasia auklėto, bet galiausiai marksizmo tiesomis įtikėjusio Lietuvos provincijos žydo Pereco ir jo aplinkos paveikslas, sukurtas garsaus kairiųjų pažiūrų rašytojo Andrėjo Kurcijaus (*Andrejs Kurcijs*, tikt. *Andrejs Kuršinskis*, 1884–1959) apsakyme „Varguolių dievas“ („Nabago dievs“, 1929).

Pagrindinės sąvokos: Lietuvos tematika, imagologija, stereotipiškumas, neordinarumas.

Gauta: 2024-03-06. Priimta: 2024-08-30.

Received: 06/03/2024. Accepted: 30/08/2024.

Copyright © 2024 Vigmantas Butkus. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Manifestations of Lithuanianness in Latvian Literature of the First Half of the 20th Century: Stereotypical and Unusual

Abstract. The article is based on the theoretical approach suggested by literary imagology, drawing an assumption that the image that is revealed in fiction of one country about the other country, the nation is not a literary value that is solely enclosed inside a text, but it rather often reflects specific historical, geographical, social, economic, cultural and other realia, too. There is a large number of literary pieces which depict the Lithuania-related topic or single Lithuanian motifs in Latvian literature of the first half of the 20th century; therefore, the article limits itself with analysis of only a part of them in the chosen aspect of imagology. Around thirty authors of the said period who wrote pieces of various genres, including both famous names, who became classics and less known authors, are discussed.

Majority of these literary pieces reveal such manifestations of Lithuanianness which can be considered as trite, stereotypical because they are repeated, obtain new semantic, emotional shades in various contexts; nevertheless, they always retain almost the same notional core. The ethnotype of a Lithuanian beggar (Latv. *leišu nabags / ubags*) is one of the most frequently occurring manifestations of such kind; it reflects a historical, economic situation of the second half of the 19th century – first half of the 20th century, when many people from Lithuania would go begging in Latvia. The fiction also quite frequently and highly variously displays the motif of Lithuanian neighbourhood, its geographical proximity. The motifs of “a Lithuanian cherry” (Latv. *leišu ķirsis*) and “a Lithuanian goose” (Latv. *leišu zoss*) are much rarer, though repeating in fiction works related to specific agrarian and culinary realia prevailing in Latvia at that time. An image of a disastrous “quagmire of Lithuania” (Latv. *leišu mūklājs*) that was made popular by a composer Alfrēds Kalniņš’s (1879–1951) song based on a verse by a poet Atis Ķeniņš (1874–1961) ought to be considered as dissociated from objective realia; this image had a metaphorical meaning which was usually directly unrelated to Lithuania.

Manifestations of the topic of Lithuania which are characteristic of some exclusiveness, unusualness, even some kind of cultural exoticism in Latvian literature of that time are relatively sparse. The article analytically presents five pieces of fiction that display quite detailed portraits of atypical, unordinary characters from Lithuania. The most suggestive of them is an image of a Jewish man, named Perec, from Lithuanian province, who was educated under the influence of the religious spirit of the Torah but eventually embraced the truths of Marxism, and his milieu, created by a famous leftist writer Andrejs Kurcijs (the true name Andrejs Kuršinskis, 1884–1959) in his short story “The God of Paupers” (“Nabago dievs”, 1929).

Keywords: topic of Lithuania, imagology, stereotypicality, un-ordinariness.

Įvadas

Lietuvių, Lietuvos tema latvių literatūroje yra ne kartą pristatyta, analizuota įvairių Lietuvos ir Latvijos literatūros istorikų darbuose¹. Tačiau ji tokia plati, kad abejotina, ar visi literatūrologinio, kultūrologinio ir panašaus dėmesio verti jos prasireiškimai kada nors bus užfiksuoti, aprėpti, tuo labiau, kad bus įvertinti kokios nors metodologinės perspektyvos požiūriu.

I lietuviškumo apraiškų temą latvių literatūroje žvelgiant Baltijos regiono šalių ar platesniame geokultūriniame kontekste, ji panašu, kad neatrodo labai išskirtinė, unikali, nes skleidžiasi toje pačioje pagrindinėje *sąvo – svetimo, sąvo – kito, kitokio* akistatos paradigmoje, kai *kito* vaizdinys plėtojamas ir reflektuojamas savivaizdžio fone, išryškinant,

¹ Pagrindiniai tokio pobūdžio darbai, tiesa, ne visi, nurodomi čia: Butkus, 2021, p. 31.

kartais net hiperbolizuoiant tokius *kito* bruožus, kurie dažniausiai nebūna patrauklūs. Iliustracijai čia paranku pasitelkti Janinos Kursytės (*Janina Kursiė*, g. 1952) nurodytą dėsningą ir iškalbingą pavyzdį:

Apie šį prietaringą, bet neišnaikinamą skirstymą į „savus“ ir „svetimus“ labai preciziškai ir ne be ironijos apsakyme „Apie užsieniečius“ yra pasisakęs Gunaras Janovskis: „Taip turbūt jau buvo nuo amžių, kad užsieniečiai ir kitataučiai visada būdavo apdovanojami visokiausiomis blogomis ypatybėmis ir apkaltinami dėl visų nelaimių ir bėdų. Pavyzdžiui, prisiminkime, kaip tai vyko mūsų pačių žemėje. Jei kas buvo vangus, jo nevadindavo tingiu, bet sakė – tingus kaip rusas. Jei kas dainuodavo tyliai ir graudžiu balsu, sakė, kad jis traukia kaip lietuvių elgeta [*velk tā kā leišu ubags*]. Jei kam pasitaikydavo apsigvogti, sakė, kad jis vogtą daiktą pirkęs už lenkų pinigų. Buvo žinomi dar tokie palyginimai: bailus kaip žydas, vagia [*zaglīgs*] kaip čigonas, preciziškas [*punktīgs*] kaip vokiečiai. Ir mes patys neišsisukome: jei Estijoje pasitaikydavo koks kvailesnis, sakydavo, kad jis turi latvio galvą.“ (Kursiė, 1996, p. 422)²

Minimės paradigmos universalumas, suprantama, neeliminuoja savitės konkrečių tautų, šalių santykių literatūrinio (at)vaizdavimo specifikos, kuri gali būti nulemta daugybės įvairiausių objektyvių, istorinių ir subjektyvių, psichologinių veiksnių. Tarkime, iškart galima kelti klausimus: kodėl šmaikščioje Janovskio „tautybių parado“ panoramoje lietuviai asocijuojamas ne su koku kitu, bet būtent su tyliai ir graudžiai dainuojančio elgetos paveikslu? Ar šis paveikslas labiau yra objektyvaus at-vaizdavimo, ar subjektyvaus vaizdavimo padarinys?

Šie klausimai susiję su jiems pačia adekvačiausia metodologine perspektyva – komparatyvine arba literatūrologinė imagologija, kuri, anot Małgorzatos Świdorskos, greta kitų *svetimo*, *kito* tyrimų (*Fremdheitsforschung*) kaip komparatyvikos podisciplinė atsirado XX a. antroje pusėje ir kurios vienu iš pradininkų ji laiko Hugo Dyserinčą (žr. Świdorska, 2012, p. 377–378). Dar glaudžiau, jau visiškai tiesiogiai šie klausimai susiję su imagologo Manfredo Bellerio keliamomis problemomis, esą nagrinėjant kitų šalių, tautų įvaizdžius neišvengiamai patenkama į pavojingą prietarų lauką: darosi nelabai aiškus ryšys tarp neigiamo išankstinio nusistatymo *svetimųjų*, *kitų* atžvilgiu ir tikrovės, su kuria jis susijęs, klausiant, ar tas nusistatymas netampa „aklaja dėmė“ net pačių išvalgiausiųjų akyse (žr. Beller, 2006, p. 40)? Mat „[a]pibūdinant tautas, stereotipai veikia kaip išsaknię išankstiniai nusistatymai kolektyvinių apibendrinimų ir *terribles simplifications* pavidalu“ (Ibid.).

Dėl tokių ir panašių priežasčių dalis žinomiausių imagologijos teoretikų buvo, dalis ir tebėra atsiriboję nuo istorinių, sociologinių, socioantropologinių etc. pretenzijų tirti visuomenes, tautas, neigė ar tebeneigia objektyvias (esencialistiškas) jų charakteristikas,

² Kursytės cituojamas produktyvaus latvių emigracijos prozininko Janovskio (1916–2000) apsakymas buvo publikuotas 1967 m. Švedijoje išleistame jo apsakymų ir feljetonų rinkinyje *Juokeliui (Smieklīnam)*. Visi vertimai iš latvių kalbos straipsnyje yra straipsnio autoriaus – V. B. Grožinių kūrinių pateikiami ne meniniai, o filologiniai-prasminiai vertimai.

apsibrėždami savo tyrimo ribas vien literatūrinio vaizdavimo, tekstinės, literatūrinės reprezentacijos lauku. Su tokia nuostata grįžus prie klausimo, ar gaudžiai dainuojančio elgetos lietuvio paveikslas Latvijoje buvo labiau objektyvus *at*-vaizdavimo ar subjektyvus vaizdavimo padarinys, atsakymas turėtų koncentruotis vien tik ties subjektyviu vaizdavimu ir jo ypatybėmis. Tačiau šiame straipsnyje pritariama Lauros Laurušaitės išsakomai, pagrindžiamai pozicijai ir tos pozicijos laikomasi, kad „[v]is dėlto šiuolaikinė imagologija jau angažuojasi peržengti poststruktūralistinę perspektyvą ir gravituoja link tyrimo, kuris nebedaro ryškios skirties tarp tekstų ir geografinės, istorinės, socialinės, politinės, kognityvinės ir kultūrinės realybės, todėl tampa įrankiu, padedančiu per tekstus pažinti visuomenes“ (Laurušaitė, 2019, p. 41)³. Tai reikštų, kad išskirtosios stereotipinės lietuviškumo apraiškos kaimynų literatūroje nelaikomos išplitusiais, populiariais, bet vien tik meniniuose tekstuose užsisklendžiančiais dariniais (*įsi*-vaizduojamybėmis, „miražais“⁴), konstatuojant aiškų priežastinį jų sąryšį su istorine realybe, vadinasi, ne tik *įsi*-vaizduojamąjį, bet ir *at*-vaizduojamąjį jų pobūdį.

Straipsnyje nekeliamas tikslas apžvelgti visų lietuviškų epizodų, paveikslų, įvaizdžių, motyvų, pasirodančių XX a. pirmos pusės latvių literatūroje, kadangi pastarųjų yra tiek daug ir įvairių, kad vienu ar net dviem, trimis straipsniais jų nebūtų įmanoma aprėpti. Tikslas yra pristatyti ir analitiškai aptarti dvejopo pobūdžio lietuviškumo apraiškas tuometėje kaimynų grožinėje literatūroje: a) kai kurias pasikartojančias, kurios yra virtusios tam tikrais lietuviškumą žyminčiais ar aktualizuojančiais stereotipais, šablonais, simptomais su juo susijusiais ženklais, ir b) kai kurias neįprastas ar ne visai įprastas pavienes, tas, kurios yra išskirtinesnės, egzotiškesnės. Lietuviškumo apraiškas suprantant ne vien tik lietuvių tautos, jos atstovų vaizdavimo, charakterizavimo prasme, bet labai plačiai: įtraukiant su Lietuva susijusias geografines, istorines, politines, kultūrines, agrarines, kulinarias ir kitokias realijas, net Lietuvos tautinių mažumų realijas.

Lietuvio elgetos paveikslas

Iš stereotipinių, šabloniškų lietuviškumo ženklų, iškylančių apibrėžto laikotarpio latvių literatūroje, pirmiausia turbūt ir minėtinas lietuvių elgetos paveikslas. Literatūroje jis atsirado ir išplito daugiausia dėl paties reiškinio gausumo, intensyvumo, t. y. dėl paskutiniaisiais XIX a. dešimtmečiais – XX a. pirmoje pusėje į Latviją, ypač į jos pasienio regionus atklystančių elgetaujančių žmonių iš Lietuvos gausos⁵. XIX–XX amžių sandūroje šis paveikslas latvių visuomenės sąmonėje jau buvo taip išplitęs ir įsitvirtinęs, kad funkcionavo ir tarp tos visuomenės dalies, kuri tiesiogiai su elgetomis iš Lietuvos nebuvo susidūrusi, jų iš viso nebuvo mačiusi.

³ Ši pozicija Laurušaitės išdėstoma ir straipsnyje „Imagologija kaip vaizdų geologija“ (žr. Laurušaitė, 2018).

⁴ Palyginimui žr. Dyserinck, 1966.

⁵ Lietuviai elgetos paminimi net visai latvių kultūrai paties reikšmingiausio leidinio *Latvių dainos* įvade, kuriame to leidinio sudarytojas Krišjanis Baronas (*Krišjānis Barons*, 1835–1923) prisimena: „lietuviai elgetos (*Leischu nabagi*) visu būriu kartkartėmis mus aplankydavo pačiame Kuržemės viduryje“ (Barons, 1894, p. XXVI).

Latvių literatūroje, kultūroje lietuvių elgetos paveikslą turbūt labiausiai išpopuliarino Janis Jaunsudrabinis (*Jānis Jaunsudrabiņš*, 1877–1962) novelių romano formos autobiografiniu prozos kūriniumi *Baltoji knyga* (*Baltā grāmata*, 1914, 1921), konkrečiai – šios knygos skyriumi „Lietuvių elgetos“ („Leišu ubagi“). Gali būti, kad šis skyrius iš visos latvių beletristinės raštijos galėjo labiausiai prisidėti – kiek tokiu atveju iš viso gali prisidėti literatūra – prie posakių „lietuvis elgeta“, „kaip lietuvis elgeta“ (*(kā) leišu nabags / ubags*) spartesnio, intensyvesnio išplitimo XX a. pirmos pusės latvių visuomenėje.

Minėtasis skyrius pradedamas tuo, kad palietuvėje esančią knygos pasakotojo sodybą gausiai aplankantys elgetos daugiausia buvo iš Lietuvos, tarsi to priežastį čia pat paminint sklindančias kalbas, kad Lietuvoje „žmonės nenorį dirbti“ (Jaunsudrabiņš, [2005], p. 89). Aiškiai išskiriamos dvi lietuvių elgetų grupės: „tarp elgetų buvo ir netikėlių, kurie tik ir dairėsi progos ką nors nugvelbti“, bet tarp jų buvę „ir garbingų vyrų, kuriuos klajoti po pasaulį privertė karas ar kokia kita nelaimė“ (Ibid., p. 89, 93), dėl kurios jie tapo neįgalūs. Antriesiems jaučiama pagarbi užuojauta, tačiau jiems charakterizuoti skiriami vos keli sakiniai. Pirmieji, pasirenkant du konkrečių vagysčių atvejus, aprašomi plačiai ir įtaigiai, ypač toji vagystė, kuri atskleidžiama pasakotojo sodyboje, o apsigovęs „žemas elgetėlė lietuvis (*mazs leišu ubaģelis*)“ (Ibid., p. 90) mušamas jo pas kaimynus pavogtu pusbačiu, po to dar užsiundomas šunimis⁶.

Lietuvio elgetos paveikslas aktualizuojamas ir kituose, vėliau rašytuose Jaunsudrabinio kūriniuose, pavyzdžiui, apsakyme *Elgetų kalnas* (*Ubagu kalns*, 1931), apysakoje *Uršulytė* (*Uršulīte*, 1935). Apsakymo kalnas lokalizuojamas netoli Lietuvos, mat nuo jo „buvo galima įžiūrėti keletą lietuvių kaimų“ (Jaunsudrabiņš, 1931a), anksčiau jame kaip įprastoje susitikimo vietoje rinkdavęsi nuo Onušio ir Ratkūnų pusį į Latviją ir iš jos keliaujantys lietuvių elgetos. Susirinkę pailsėdavę, aptardavę rūpimus reikalus: kurių latvių sodybų šeiminkės dosnios, o kurių – šykščios, pas kurias geriau „iš viso neiti į vidų, jei nenori veltui gaišti laiko“ (Jaunsudrabiņš, 1931c). Pamažu lietuvius iš tos vietos išstūmę fiziškai sveikesni, stipresni ir agresyvesni elgetos latviai, „kurie atrodė pavojingi, nes jiems netrūko nei rankų, nei kojų, bet truputį – proto“, ir kurie su savo likimo draugais lietuviais „elgėsi visiškai nekorektiškai (*isturejās wisai nekorekti*)“ (Ibid.).

Skirtumus, kaip elgetauja lietuviai ir kaip latviai, pastebi ne tik Jaunsudrabinis, bet ir kiti latvių autoriai: lietuviai elgetaudavę išraiškingiau, artistiščiau ir labiau nusižemindami nei paprastai tyliai, ramiai, santūriai besielgiantys elgetos latviai. *Elgetų kalne* šis skirtingumas aprašomas taip:

Tarp lietuvių ir latvių elgetų buvo didelis skirtumas. Pastarieji, įėję vidun, paprastai tik pasisveikindavo ir stovėdavo, kol juos kas užkalbindavo. Pirmieji priešingai: krisdavo ant kelių ir kalbėdavo poterius ar dar ir giedodavo šventas giesmes. Iš latvių elgetų vienintelis Jėkabas buvo pasisavinęs šį lietuvių elgetų metodą ir kalbėdavo poterius. (Jaunsudrabiņš, 1931b)

⁶ Apie lietuvių elgetas *Baltojoje knygoje* dar žr. Nastopka, 1971, p. 137–138.

Apysakos *Uršulytė* protagonistę Lyzę desperacija dėl nelaimingos meilės pastūmėja spontaniškai kelionei į Lietuvą. Kelionėje ją lydi Latvijoje elgetaujantis senas vienakojis elgeta Jakštas, kuris priglaudžia Lyzę kaip bendrakeleivę ir vis pasakoja jai savo atsiminimus apie rusų-turkų karą. Simptomiška, kad, pasiekęs Lietuvą, jis vengia elgetauti kaimuose, sodybose, nes Lietuvoje „elgetos vieta buvo prie bažnyčios durų arba metiniame turguje palei pagriovius“ (Jaunsudrabiņš, 1935, p. 81). Be to, apysakoje išsakomas ir kituose Jaunsudrabinio kūrinuose atsikartojantis motyvas, kad dažnas lietuvių elgeta nėra neturtingas, tokiu tik apsimeta: „senąjį Jakštą kiekvienas pažino jau per varstą ir kiekvienas žinojo, kad Venderiškių (*Venderišku*) sodžiuję jis turi savo trobelę ir kad jis yra labiau pasiturintis nei kai kurie šeimininkai (*labāk pārticis par dažu labu saimnieku*)“ (Ibid.).

Vaizduodamas lietuvių elgetas, Jaunsudrabinis rėmėsi asmeninėmis vaikystės ir vėlesnių metų patirtimis, taip pat savo motinos pasakojimais, kurių pagrindu, kaip teigia latvių literatūros istorikai, yra parašyti tiek apysaka *Uršulytė*, tiek ir apsakymas *Elgetų kalnas*. Tai leidžia teigti, kad jo sukurtuose lietuvių elgetų paveiksluose esama daug istorinės, antropologinės autentikos.

Elgetos lietuviai su vietiniais elgetomis lyginami ir Jėkabo Janševskio (*Jēkabs Janševskis*, tikr. *Jēkabs Janovskis*, 1865–1931) kūryboje: daugiatomiame romane *Gimtinē* (*Dzimtene*, 1921–1925), romane *Pono mylimoji* (*Leelkunga mihļākā*, 1931). Pastarajame vaizduojama, kad elgetaujantys lietuviai esą daug pagarbesni, nuolankesni nei latviai: „Mūsiškių Kuršo elgetų niekada nepamatysi tokių: nei jie susipranta jau iš tolo nusiimti kepurę, nei taip nusilenkti, kaip lietuviai“ (Janševskis, 1931, p. 7). Kita vertus, čia pat paabejojama, ar elgetos iš Lietuvos savo geradarių šelpėjų atžvilgiu išlieka tokie pat pagarbūs ir už akių, pažymimas jų polinkis girtuokliauti: „lenkia smuklėje taurelę po taurelės“ (Ibid.). *Gimtinėje* Janševskis sukuria ir turbūt patį spalvingiausią, labiausiai išplėtotą ir individualizuotą, dėl to ne visai tipiską apsuksaus, landaus lietuvių elgetos portretą:

– Kad ir ką kas besakytų, bet Burbos Jonis yra ir bus pranašiausias iš visų elgetų: jis visuomet taip sukalba poterius, kad džiaugsmas klausytis. Nors aš iš tų lietuviškų poterių nieko nesuprantu, tačiau ir taip – vien iš balso skambesio – galima suprasti, kad poteriai yra kaip reikiant... (*ka pātari ir krietni...*) (Janševskis, 1986, p. 295)⁷

Elgetų iš Lietuvos figūra kūrinuose neretai pasirodo visiškai fragmentiškai, vos prabėgomis: pasirodo ir kaip neatsiejama vienokios ar kitokios sociokultūrinės panoramos dalis, ir kaip palyginimui parankus elementas. Pavyzdžiui, Arvydas Grigulis (*Arvīds Grigulis*, 1906–1989) debiutiniame eilėraščių rinkinyje *Reporterio užrašai* (*Reportiera piezīmes*, 1929) eiluoja, kad reporteris savo darbe kasdienybės tėkmę aprašo taip „[i]t lietuvis elgeta rožančių čiupinėtų“ (cit. iš: Upīts, 1929, p. 387). Žymus prozininkas Janis Veselis (*Jānis Veselis*, 1896–1962) romane *Žmonių sukilimas* (*Cilvēku sacelšanās*, 1934) vienos ką tik iš darbo atleistos tarnautojos lūpomis pajuokauja, kad būtų įdomus vaizdas, jeigu visi atleistieji tarnautojai sustotų gatvėje prašyti išmaldos ir „kaip lietuvių elgetos

⁷ Plačiau apie šį personažą žr. Gaižiūnas, 1988b, p. 188.

choru trauktų verksmingą nesuprantamą melodiją“ (Veselis, 1934, p. 62). Mažai žinomos literatės Olgos Klints (*Olga Klints*⁸) romane *Girininko duktė* (*Meschkunga meita*, 1931) „lietuvių elgetų monotoniškos giesmės (*leischu nabagu weenmuligàs dseesmas*)“ (Klints, 1931) minimos kaip neatsiejama metinio turgaus šurmulio dalis: greta savo kuinus prajodinėjančių romų tautybės žmonių riksmų, balaganinės armonikų muzikos ir kitų charakteringų šio triukšmingo įvykio garsų. Garsaus rašytojo Andrėjo Kurcijaus (*Andrejs Kurcijs*, tikr. *Andrejs Kuršinskis*, 1884–1959) autobiografinėje apysakoje *Kiauliaganyš* (*Cūkgans*, 1936) vėjas „nepaprastai verksmingai, tai pakeldamas balsą, tai nutildamas dejuoja, dainuoja kaip lietuviai elgetos, kurie ateidavo į mūsų namus“ (Kurcijs, 1936, p. 62). Panašių epizodiškų pavyzdžių iš įvairaus žanro tuomečių latvių literatūros kūrinių būtų galima cituoti tikrai nemažai.

Tuo metu dar keletas latvių rašytojų sukūrė ir šiek tiek išsamesnius literatūrinius lietuvių elgetų portretus. Tiesa, menine prasme jie ne itin išraiškingi, bet tematiškai gana saviti. Verta paminėti tris atvejus, kurie atspindi skirtingus rašytojų įsivaizdavimus ir (ar) skirtingas patirtis, susijusias su lietuvių elgetomis.

Literatūros istorikų santūriai vertinamame Karlio Jėkabsono (*Kārlis Jēkabsons*, 1879–1946) romane *Moters nuodėmė* (*Seeweetes grehks*, 1923) pasirodantis lietuvis vaizduojamas kaip vienais gyvenimo etapais geradarių minimaliai išlaikomas, kitais – elgetaujantis senas žmogus, kuris jau seniai gyvena Latvijoje. Jis pristatomas taip:

Kitą akimirką į valgomąjį įklibikštuoja apie šešiasdešimt penkerių metų amžiaus vyras ilga žila barzda, įkritusiais skruostais, išbalusiais plaukais, aukštoka kakta, dviem įdubom akių vietoje ir gerokai sulinkusio stoto. Po pažastimi nešinas kanklėmis. (Jėkabsons, 1923, p. 123)

Ir toliau Jėkabsonas jo paveikslą kuria tarsi kokio naujojo XX a. vaidilos, savo daina, pritariant kanklėmis, aukštinančio meilę ir visiems aplinkiniams neva paliekančio neišdildomą įspūdį. Žvelgiant objektyviai, ši paveikslą reikėtų vertinti kaip melodramatinio sentimentalizmo poetikos pagimdytą pseudoromantinį vaizdinį, kurį buvo patogu „užtempti“ ant įsitvirtinusio sociokultūrinio lietuvių elgetos šablono.

Antono Austrinio (*Antons Austrinš*, 1884–1934) autobiografiniame romane *Ilgoji mylia* (*Garā jūdze*, 1925–1935) vaizduojami du akli broliai elgetos iš Lietuvos, kažkaip atsibastę net iki Ventspilio ir ten uždaryti į miesto kalėjimą. Jiedu policijai negali pateikti leidimo elgetauti, todėl įkalinami, o vėliau išsiunčiami „atgal į jų registracijos vietą Joniškį (*uz viņu piederības vietu Janišķi*)“ (Austrinš, 1926, p. 95). Kalinčius brolius geriausiai charakterizuoja šis romano sakiny: „Jų veiduose tiek daug nuolankumo savo likimui, geltonuose, vienodai apkirptuose jų plaukuose tiek daug švento dievobaimingumo prieš viską pasaulyje, ypač prieš ponus ir Dievo motiną; rytais ir popiečiais ištisomis valandomis jie klūpo murmeldami: ‘Jėzau, šventoji Marija’ ir giedodami bažnytines katalikų giesmes“ (Ibid.).

⁸ Apie autorę nepavyko rasti jokių žinių.

Kadangi romanas autobiografinis, būtina pažymėti, kad lygiai tokiais pat žodžiais du akli broliai elgetos iš Joniščio apibūdinami ir Austrinio prisiminimų eskize *Etapo kameroje* (*Etapa kamerâ*, 1915). Čia jis aprašo asmenines patirtis Ventspilio kalėjime, kuriame kalėjo 1906 metais. Prisiminimuose broliai vadinami Kazimieru ir Svetozaru (*Swetosars*) (žr. Austrinš, 1915, p. 438), o romane – Kazimieru ir Kipru. Nelieka abejonių, kad šis dvigubas lietuvių elgetų portretas romane yra labai tikslus istoriškai, kone dokumentiškas.

Emilijos Krišjanės (*Emīlija Krišjāne*, 1888–1968) apsakyme *Raisto pūkelis* (*Purva spilva*, 1931) sukurtas vienas niūriausių, o gal ir pats niūriausias lietuvių portretas latvių literatūroje, konkrečiai, – mažos mergaitės, našlaitės lietuvis Birutos, kuri gyvena kažkuriame neįvardytame Estijos mieste ir kurią ten yra priglaudusi, prižiūri sena rusė elgeta. Mergaitė gyvena visiškame skurde, badauja, nesusilaikiusi net paragauja šuniui prie būdos atneštų kaulų. Bendraamžiai iš jos juokiasi, tyčiojasi, vadina „leišių elgeta (*leišu ubadze*)“ (Krišjāne, 1931, p. 126), kol galop ji atiduodama piemenauti.

Krišjanės apsakymui trūksta psichologinio tikrumo, pasakojimo sklandumo, bet jis labai iškalbingas imagologiniu požiūriu: Tartu, t. y. toli nuo Lietuvos gyvenusi rašytoja nepakeliamam skurdui, hiperbolizuotai išryškinamam socialiniam neteisingumui aktualizuoti ir pavaizduoti renkasi būtent su Lietuva susijusį personažą. Toks jos pasirinkimas veikiausiai atspindi tuo metu Latvijoje tebevyravusį požiūrį į Lietuvą kaip į skurdesnę šalį, o į jos visuomenę – kaip į socialiai pažeidžiamesnę. Elgetų iš Lietuvos gausa Latvijoje, atitinkamai ir jų refleksijos gausa latvių literatūroje liudija tokio požiūrio pagrįstumą.

Kai kurios kitos (stereo)tipiškos lietuviškumo apraiškos

Įprastu, (stereo)tipišku su Lietuva tiesiogiai susijusiu motyvu XX a. pirmos pusės latvių literatūroje reikėtų laikyti kai kuriuose kūriniuose išplėtotą, o neretame kūrinyje vien epizodiškai, prabėgomis pasirodantį Lietuvos kaimynystės, jos artumo(s) motyvą. Apie išplėtotuosius jau yra rašyta⁹, todėl prie jų neapsistosiu. Epizodiškieji kartais tiesiogiai, kartais vien per kokią užuominą, asociaciją šmėsteli pačiuose įvairiausių kūriniuose ir jų kontekstuose: ir vaizduojant kasdienybę, ir neeilinius istorinius įvykius (karus, epidemijas), ir aktualizuojant įprastus socialinius-ekonominius reiškinius, ir neįprastus (avantiūrinis, detektyvinis), ir aprašant kaimo gyvenimą, ir miesto, etc. Pateiksiu tik kelis būdingus pavyzdžius iš žymių latvių rašytojų kūrybos, nors tų pavyzdžių esama dešimtimis ar net šimtais.

Garsiajame, klasika tapusiame Edvarto Virzos (*Edvarts Virza*, tikr. *Jēkabs Eduards Liekna*, 1883–1940) kūrinyje *Straumenai* (*Straumēni*, 1933), kuriame viena Žiemgalos sodyba vaizduojama kaip uždaras, išbaigtas ir kone tobulas savipakankamas latviško gyvenimo modelis, apie artimą Lietuvos kaimynystę probėgšmais užsimenama, atrodo, triskart ir vis skirtingais rakursais: gamtiniu-geografiniu, istoriniu-mitologiniu ir prekybiniu-ekonominiu. Atitinkamai: aprašoma, kaip sodybą apsemiantis pavasarinio potvynio

⁹ Daugiausia tam dėmesio skirta Silvestro Gaižiūno darbuose, žr.: Gaižiūnas, 1988a; Gaižiūnas, 1988b; Gaižiūnas, 1989, p. 26–27; Gaižiūnas, 1990; Gaižiūnas, 1991, p. 170–172.

vanduo subėga „iš derlingų Lietuvos ir Žiemgalos laukų“; pasakojama apie besivaidenantį senosios Žiemgalos karalių, kuris po nesėkmingo mūšio su vokiečių ordinu „su būreliu vyrų <...> pabėgo į Lietuvą, iš kurios nesugrįžo. Bet kiekvieną vasarą mūšio dienos vidudieny juodu eržilu prašuoliuoja šiuo lauku aplankydamas savo kritusius bendražygius“, t. y. trumpam tarsi sugrįžta iš Lietuvos; turguje nupirkta gyvulių bandas keliu pro sodybos šalį „puskilometrinio ilgumo botagais“ varosi „mėlynakiai pasišiaušę lietuviai (*zilacaini sapinkojušies leiši*)“ (Virza, 1933, p. 62, 98, 212).

Ne mažiau už *Straumenus* žinomas ir epopėjinis trijų dalių Aleksandro Gryno (*Aleksandrs Grīns*, tikt. *Jēkabs Grīns*, 1895–1941) romanas *Sielų pūga* (*Dvēseļu putenis*, 1933–1934), kuris vertinamas kaip geriausias prozos kūrinys apie latvių šaulių kovas Pirmajame pasaulyne bei Latvijos Nepriklausomybės karuose ir apskritai kaip vienas geriausių to laikmečio latvių romanų. Lietuvos artuma jame akcentuojama ne kartą. Tarkime, pačioje kūrinio pradžioje pastebint, kad pavasariais patvinstanti Platonio (*Platone*) upė laukus patrėšia „iš Lietuvos suneštu dumbly“ (Grīns, 1933a, p. 5), kiek toliau porą kartų paminint, kad karas ateina „nuo Lietuvos pusės“ (Ibid., p. 23, 25), o pačioje romano pabaigoje, po visų sunkių kovų ir batalijų veikėjams traukiniu grįžus atgal į tas pačias gimtąsias vietas, aprašant, kaip traukinio ratų bildesys nudarda „į Lietuvos pakraštį (*uz Leišu zemes malu*)“ (Grīns, 1934, p. 228). Šalimais esančios Lietuvos motyvas, nors ir tenužymėtas labai punktyriškais štrichais, tačiau aiškiai jaučiamas, savitu būdu tarsi įrėmina visą kūrinio pasakojimą.

Štai dar keli šio atsikartojančio tipinio motyvo atvejai. Jaunsudrabinio romane *Naujakūrys ir velnias* (*Jaunsaimnieks un velns*, 1933) kalbama apie ketinimą važiuoti į netoli esančią palietuvę pirkti arklių, kur jie pigesni, nes atgabenami iš Lietuvos (žr. Jaunsudrabinš, 1933, p. 25, 59). „Lietuva gi nėra toli“ (Ievišs, 1938, p. 162), – konstatuojama Karlio Ievinio (*Kārlis Ieviņš*, tikt. *Kārlis Viktors Paķulis*, 1888–1977) romane *Prie legendomis apipinto ežero* (*Pie teiksmotā ezera*, 1934, 1936). Vieno reikšmingiausių realizmo literatūros kūrėjų Latvijoje Andrėjo Upyčio (*Andrejs Upīts*, 1877–1970) romane *Sesers Gertrūdos paslaptis* (*Māsas Ģertrūdes noslēpums*, 1939) Lietuva šmēsteli kaip terpė, kurioje ir per kurią tarp abiejų kaimyninių valstybių vykdomi neskaidrūs prekybiniai sandoriai. Pastarieji Upyčio pateikiami kaip labiau diskredituojantys ne lietuviškąją, o latviškąją pusę, negailint jai socialinės kritikos ir pažymint, kad visos komercinės, finansinės machinacijos gali lengvai išaiškėti, nes „Lietuva nėra Amerika (*leiši nav nekāda Amerika*)“ (Upīts, 1939, p. 94), kitaip tariant, ji – čia pat.

Sesers Gertrūdos paslaptys dar aprašoma „stiklinė vaza su lietuviškomis vyšniomis [...]“ (Ibid., p. 43). XX a. pirmoje pusėje vadinamoji „lietuviška vyšnia“ (*leišu ķirsis*) buvo labai išplitusi vyšnių veislė Latvijoje. „Kuris gi ūkininkas-sodininkas nežino lietuviškos vyšnios?“ (Kleinbergs, 1929, p. 73)¹⁰ – retoriškai klausiama pačiu pirmuoju šiai veislei skirto straipsnio, publikuojamo periodiniame žemdirbių leidinyje, sakiniu. Tad dėsninga, kad lietuviška vyšnia irgi buvo tapusi pasikartojančiu įvairių literatūros kūrinių motyvu. Tarkime, trečiojoje Jaunsudrabinio romanų trilogijos *Aija* (1911, 1914, 1925)

¹⁰ Panašių straipsnių būta ir daugiau, pavyzdžiui, žr. J. K., 1935.

dalyje pasakojama apie didžiulį sodą, kuriame „visur palei tvorą prisodinta lietuviškų vyšnių“, akcentuojant, kad jų „uogų kaina visada gera“ (Jaunsudrabinis, 1977, p. 246). „Prinokusios ankstyvosios lietuviškos vyšnios“ (Birznieks-Upītis, 1925, p. 206) minimos vaikams skirtame Ernesto Birznieko-Upyčio (*Ernests Birznieks-Upītis*, tikr. *Ernests Birznieks*, 1871–1960) apsakyme *Žvirbliai* (*Zvirbuļi*, 1925). Panašių paminėjimų grožiniuose kūriniuose suskaičiuotume santykinai nemažai: tiek XX a. pirmoje pusėje, tiek ir vėliau¹¹. Vis dėlto iš tokio pobūdžio su Lietuva susijusių realiųjų imagologiškai reikšmingesnį semantinį ir emocinį krūvį literatūroje turi ne „lietuviška vyšnia“, bet irgi palyginti neretai kūriniuose figūruojanti „lietuviška žąsis“ (*leišu zoss*).

Apie pastarąją kartais rašoma tiesiogiai, t. y. ekonomine-finansine, kulinarine prasme (kaip apie Latvijoje visuotinai žinomą iš Lietuvos importuojamą žemės ūkio produktą¹², kuris geresnis, pigesnis už analogišką vietinį), kartais ji minima norint išsakyti kokį nors, paprastai negatyvų, palyginimą. Pirmoji prasmė optimaliai atsiskleidžia minėtame Ievinio romane *Prie legendomis apipinto ežero*. Vaizduojama kelionė į Lietuvą, pirmiausia apsisojant Žagarėje, kurios aprašymas prasideda nusakant tokias apsisojimo joje priežastis: „kad kaip reikiant apžiūrėtume šį dėmesio vertą miestą ir suvalgytume kiekvienas po pigią ir riebią lietuvišką žąsį“ (Ievinš, 1938, p. 146).

Palietuvėje netoli Žagarės gimusio, vaikystę ir jaunystę ten praleidusio Roberto Sėlio (*Roberts Sēlis*, tikr. *Roberts Vasjulis-Hermanis-Erkmanis*, 1884–1975) apsakyme *Mokiniai ir pameistriai* (*Burši un zēļi*, 1929) vienas personažas prasitaria, kad „dešimt kartų geriau pabučiuoti nešvarią lietuvišką žąsį“ (Sėlis, 1929, p. 113) nei jam nesimpatiską merginą. O Andrėjo Upyčio istorinių romanų ciklo *Keičiantis epochoms* (*Laikmetu griežos*, 1937–1940) pradžioje pavartojamas toks palyginimas: „Žmonės, bet gageną kaip lietuviškos žąsys (*gāgā kā leišu zosis*)“ (Upītis, 1959, p. 11). Pažymėtina, kad taip dviejų kitataučių pokalbyje apibūdinama jiems sunkiau suprantama latvių (!) kalba. Šitoks akustinę semantiką aktualizuojantis lyginamasis posakis paradigmiskai artimas latvių tautosakininkų užfiksuotoms su Lietuva susijusioms patarlėms, pavyzdžiui: „Ko tu rėki kaip lietuviška žąsis“ (*Ko tu klie dz kā leišu zoss*), „Staugia kaip lietuvių elgeta“ (*Kauc kā leišu nabags*), „Pavyko taip, kaip lietuviams dejonės“ (*Izdevās tikpat kā leišam vaidējiens*), „Girgžda kaip lietuvių ratai“ (*Čīkst kā leiša rati*) (*Latviešu sakāmvārdū datorfonds*). Visi panašūs garsai (gagenimas, rėkimas, staugimas, dejavimas, girgždėjimas) suvokiami kaip nemalonūs, dalis jų – kaip sunkiau suprantami ar visai nesuprantami. Dėl to jie susais-tomi su ne sava aplinka, priskiriami *kitiems*, *kitokiems*, šiuo atveju – kaimyninei tautai. Nemalonių ausiai, sunkiai suprantamų ar nesuprantamų garsų priskyrimas kitakalbiam, *kitokiems* tarpkultūrinėje, tarptautinėje komunikacijoje ir kitakalbių, *kitokių* refleksijoje buvo įprasta praktika.

¹¹ Iš vėlesniųjų, tarkim, minėtina garsioji žymios prozininkės Reginos Ezeros (*Regīna Ezera*, tikr. *Regīna Kindzule*, 1930–2002) apsaką *Naktis be mēnesienos* (*Nakts bez mēnesnīcas*, 1971).

¹² „I Kuržemē īstisai kiekvienā rudenī īveždavo īš Lietuvos tūkstančiais jaunų žąsų <...>. Kai kas patys važiuodavo ī Lietuvā [jū pirkti], bet daugiausia žąsis atveždavo žydai“ (B. Ž., 1926), – rašoma apie XIX a. pa-baigoje buvusią situaciją. Tarpukariu vadinamoji „lietuviškų žąsų“ veislė auginta ir pačioje Latvijoje: „galima auginti ir mūsų paprastas žąsis ir lietuviškas žąsis“ (Leiše, 1935).

Panaši praktika buvo dažna apskritai visų neigiamai konotuotų objektų, reiškinių, įvykių atžvilgiu, be jokio objektyvesnio pagrindo juos labiau, stipriau saistant ne su savimi ir saviškiais, bet su kitais. XX a. pirmos pusės Latvijoje bent iš dalies taip buvo nutikę su liūno, klampynės vaizdiniu, kai vienas per muziką išpopuliarėjęs literatūrinis tekstas suteikė stiprų kultūrinį impulsą šį vaizdinį asocijuoti su Lietuva. Tai poeto Ačio Keninio (*Atis Ķeniņš*, 1874–1961) eilutės „Kaip elnio Lietuvos liūne, / Toks galas laukia sykį ir manęs“ (*Kā briedim leišu mukt[ā]jā, / Tāds man reiz pienāks gals*) (Ķeniņš, 1914, p. 146), kurios refrenu pasikartoja patriotinio pakilumo kupino neoromantinės stilistikos eilėraščio „Jaunojo Imanto daina“ („Jaunā Imantas dziesma“, 1900) pradžioje ir pabaigoje. Eilėraštį išpopuliarino žymaus latvių kompozitoriaus Alfredo Kalninio (*Alfrēds Kalniņš*, 1879–1951) muzika – šiuo tekstu 1904 metais buvo sukurta dažnai atliekama daina, kuri XX a. pradžioje vertinta ne tik kaip Kalninio kūrybos dainų, bet ir kaip „apskritai visų latviškų solinių dainų karūna“, viršukalnė (Dārziņš, 1907, p. 133). Be to, eilėraštis ne kartą publikuotas tiek paties Keninio poezijos rinkiniuose, tiek eilėraščių, dainų antologijose¹³.

Motyvai, susiję su Lietuvos pelkėtumu, su sunkiai įveikiamais jos raistais, kaip ir su jos miškingumu, didžiulėmis giriomis, pastebimi jau XIX a. latvių grožinėje literatūroje, ypač skirtoje istorijos temai. Šie motyvai atsikartoja ir XX a. pirmųjų dešimtmečių kūriniuose: jau minėtoje Jaunsudrabinio *Baltojoje knygoje*, populiariosios prozos autoriaus Rutkų Tėvo (*Rutku Tēvs*, tikt. *Arveds Mihelsons*, 1886–1961) istoriniame romane *Trys velnio tarnai* (*Trīs vella kalpi*, 1935), žinomo prozininko Aleksandro Gryno istoriniuose romanuose ir ne vieno kito latvių rašytojo kūryboje. „Už ką tu iš tikrųjų palieki savo kaulus Lietuvos pelkėse ir miškuose! Už keletą talerių metinės algos!“ (Rutku Tēvs, 1990, p. 179), – piktinasi vienas Rutkų Tėvo romano personažas.

Kitaip tariant, Keninis „įtaiko“ į bendrą XIX a. prasidėjusio vaizdavimo tendenciją, ją labai sustiprindamas. Jo frazė „kaip elnio Lietuvos liūne laukiantis galas“, reiškianti nelinksmą, net dramatišką ko nors pabaigą, pradedama metaforiškai vartoti kultūrininkų, visuomenininkų, publicistų, rašytojų tekstuose kaip tam tikra išraiškos klišė. Paprastai ji vartota tokiose situacijose, kurios niekaip tiesiogiai su Lietuva nebuvo susijusios. Pavyzdžiui, kad ir tame pačiame Austrinio romane *Ilgoji mylia*, kai, norint pasakyti, kad vienas avantiūristiškos natūros personažas įklius teisėsaugai ir blogai baigs savo dienas, prasitariama: „būtent jam geriausiai galėtų tikti poeto žodžiai ‘Kaip elnio Lietuvos liūne, / Toks galas laukia sykį ir jo’“ (Austrinš, 1935, p. 45). Tačiau būta ir tiesiogiai susijusių situacijų. Publikacijoje „Ištieskite pagalbos ranką saviškiams svečioje žemėje!“ inicialais pasirašęs autorius (ar autorė) šias Keninio eilutes pasirenka kaip savo rašinio moto ir prašo tėvynainių atsiųsti netoli Radviliškio esančiuose Vismantuose gyvenančiai latvių bendruomenei latviškų knygų, elementorių, laikraščių, žurnalų, kad bendruomenės vaikai turėtų iš ko mokytis gimtosios kalbos ir galutinai nenutaustų:

Latvijos elnias, įstrigęs liūne, paskutinį kartą šaukiasi pagalbos. <...> Nėra knygų, iš kurių [mūsų] vaikai mokytųsi latvių kalbos. Dar truputis, dar keleri metai ir jie nebebus latviai.

¹³ Pavyzdžiui, žr.: Egle, [1934], p. 225–226; Kroders, [1931], p. 12–13.

<...> Tada latvių elnias nugrimis Lietuvos liūne, o tėvynėje net nežinos jo žūties vietos.
(K. C., 1935, p. 16)

Šiuo atveju išplitusia literatūrine metafora apie nugrimzdimą „Lietuvos liūne“ (*leišu mūklājā*) visiškai akivaizdžiai tuo „liūnu“ įvardijama pati tuometė Lietuva.

Neįprasti Lietuvos žmonių portretai

Gręžiantis prie netipiniais, netikėtais, net kiek egzotiškais rakursais vaizduojamų lietuviškųjų realiųjų, aktualizuotini keli kūriniai, kuriuos parašė skirtingų pasaulėžiūrų, skirtingo stilistinio braižo latvių autoriai. Tai Gotfrydo Mylbergo (*Gotfrīds Mīlbergs*, 1887–1942) ir Andrėjo Kurcijaus apsakymai, du Janio Jaunsudrabinio grožiniai tekstai: apsakymas *Šile* (*Silā*, 1921) ir romanas *Kapris* (*Kapri*, 1939), ir Alijos Baumanės (*Alija Baumane*, tikr. *Alvīne Baumane*, 1891–1941) apysaka *Lietuvē* (*Lietaviete*, 1935). Visuose juose sukuriami Latvijoje ar kitur pasaulyje dėl įvairių aplinkybių atsidūrusių žmonių iš Lietuvos portretai, įdomūs pirmiausia savo neordinarumu.

Skųjų Frydžio (*Skuju Frīdis*) slapyvardžiu kai kuriuos kūrinius pasirašinęjusio Mylbergo apsakyme *Žaliasis ir raudonasis* (*Zaļais un sarkanais*, 1928) vaizduojamas vienas Latvijos Nepriklausomybės kovų epizodas iš 1919 m. gegužės pabaigos. Bolševikų kariuomenė, vejama latvių savanorių, traukiasi nuo Rygos į rytus palei Dauguvą. Pagrindinis apsakymo veiksmas vyksta kažkur tarp Kuoknesės ir Pliavinių netoli pagrindinio Rygos–Daugpilio kelio. Sąmonę po sužeidimo į koją atgavęs latvis savanoris („žaliasis“), mėgindamas šiaip ne taip pasiekti kelią ir taip išsigelbėti, netikėtai aptinka gulintį sužeistą bolševikų karį raudonarmietį („raudonąjį“), nori jam padėti, bet šis išsigandęs dar labiau sužeidžia savanorį šūviais iš revolverio. Dramatiškos aplinkybės netikėtai abu karius suartina, ypač po to, kai „raudonasis“ laužyta rusų kalba prisipažįsta: „pagailėk manęs – aš nesu komunistas. [...] Esu lietuvis... iš Alizavos. Mane mobilizavo ir atsiuntė čia“ (*Skuju Frīdis*, 1928, p. 349).

Toliau vaizduojama įtempta egzistencinė situacija mirties akivaizdoje. Buvę priešinkai – „žaliasis“ latvis ir „raudonasis“ lietuvis – bendromis jėgomis mėgina prisišaukti pagalbą, išsigelbėti, bet tų jėgų akivaizdžiai pritrūksta. Jiedu ima atvirauti, vienas antram išsipasakoja apie save. Lietuvis apgailestauja, kad savanoris latvis kovojo prasmingai, nes gynė savo žemę, o jis pats iš viso nežinąs, nesuprantąs, dėl ko turįs čia mirti: „Gaila, kad negaliu atgulti gimtojoje Lietuvos žemelėje“ (*Ibid.*, p. 350). Apsakymo epilogas tragiškas, bet sykiu ir simboliškas, turintis liudyti krauju sutvirtintą lietuvio prisipažinimą klydus ir tam tikrą finalinę abiejų karių, sykiu ir abiejų tautų vienybę. Ši vienybės liudijimą dar labiau sutvirtina kontekstas: apsakymas išspausdintas žurnalo *Aizsargas* (*Aizsargs*) numeryje, skirtame Latvijos nepriklausomybės dešimtmečiui, kurio kitoje publikacijoje prisimenami nuo mūsų su Bermonto pulkais laikų besitęsiantys Latvijos ir Lietuvos kariuomenių ryšiai.¹⁴

¹⁴ Atkreiptinas dėmesys, kad jau cituotame Gryno romane *Sielų pūga* prabėgomis paminimi kartu su latvių šauliais prieš vokiečių armiją kovoję lietuviai: „mirties glėbin kritęs lietuvis Mažuchno (*nāvē jīmīs leitīs*

Kairių, komunistinių pažiūrų rašytojas Kurcijus buvo vienas iš legalios komunistinės organizacijos – Latvijos Nepriklausomų socialistų partijos (*Latvijas Neatkarīgo sociālistu partija*) – ģīdītājs, šios partijos centro komiteta pirminieks, 1928–1931 gadiem jai vienaspersoniski atstovājis Latvijas Saeimā. Partija palaiķi visuotini vienas dienas protesta streiku, vykusi 1928 gadi vasarā, dēļ to Kurcijus tās gadiem trumpam pateko ī Rygas kalējimā. Kalējimā patirti īspūdziai ģkvēpē jī parašyti apsakamā *Varguoliu dievas* (*Nabago dievs*), kuris pačiojē 1929 gadi pradžiojē publicuots kairiosios pakraipos žurnale *Mintys* (*Domas*).

Apsakymo pasakotojas kali vienojē kamerōjē su Karlo Marxo *Kapitalu* skaitančiu žydu Perecu (*Pēreccs*) iš Lietuvos, kuriam netrūkus ir perleidžiamas pagrindinio kūrinio pasakotojo vaidmuo. Skaitytojas gana detaliai supažindinamas su Pereco gyvenimo istorija: su nepaprastai varginga, kone elgetiška jo vaikystē, prabėgusia kažkur netoli Vokietijos sienos tarp miškų esančiame Lietuvos bažnytkaimyje, kuriame jis gyvena pusbadžiu ir buvo mokomas paklusti ilgāamžems religiniams tradicijoms ir Toros tiesoms, su aplinkybėmis, kaip Perecas vėliau pabėga iš to bažnytkaimio ī Vilniū ir nenusivilia:

Miestas mums davė tai, ko per tris šimtmečius mūsų tėvams nedavė Lietuvos miškai. Miestas mums parodė kitą dievą, kuris nėra toks negailestingas kaip mūsų protėvių Jahvė. Šis dievas nebuvo ir krikščionių dievas <...>. Naujasis mūsų dievas buvo varguolių dievas, o šventoji jo evangelija yra kova prieš neteisybę. (Kurcijs, 1929, p. 23)

Šiomis „varguolių dievo“ tiesomis persiima visi kalėjimo kameros draugai, kurie girdi Pereco pasakojimą: „Mes jau nebeklausėm, ar šis dievas yra iš Lietuvos miškų, iš šventosios Toros ar iš Marxo mokymo. Varguolių dievas buvo čia ir jis buvo mūsų stiprybė“ (Ibid.).

Kurcijus, beje, priešingai nei Mylbergas, – talentingas pasakotojas, sugebantis kurti įtikinamus, išbaigtus psichologinius portretus. Komunistuojančio Lietuvos žydo Pereco portretas reljefiškas, sodrus, jo gyvenimo istorija paveiki ir įtraukianti. Tokių savybių akivaizdžiai stinga Mylbergo sukurtam bolševikų pusėjē atsitiktinai kariavusio „raudo-
nojo“ lietuvaičio paveikslui.

Keisti, bet kartu ir išraiškingi lietuvių portretai atsiskleidžia Jaunsudrabinio apsakyme *Šile* ir romane *Kapris*. Pirmajame skaitytojas nuteikiamas, kad jam pasakojamas „realus atsitikimas su vienu lietuviu“, kurį apsakymo pasakotojas ir pagrindinis veikėjas sutikęs „Viesytės šile“ (Jaunsudrabiniš, 1921, p. 7), keliaudamas iš Viesytės miestelio ī Zalvę. Tai aukštas basakojis pusamžis vyras, nešinas dalgiu, kuris sakosi atėjęs uždarbiauti ī

Mažuchno), jaunas ir tylus svajotojas, ėjęs kartu su savo brolių tautos kariais ī jų žūtbūtinę kovą“; „lietuvis kapitonas Kubiliūnas (*leitis kapteins Kubiļūnas*)“, kuris su dviem rygiečių kuopomis „eina palei pelkės pakraštį, pasiruošęs užpulti vokiečių apkasus iš flango“ (Grīns, 1933b, p. 138, 241). Tačiau jie tik paminimi, išsamiau neportretuojami. Abu šie veikėjai turi realius istorinius prototipus: tai vadinamojo Kalėdų mūšio pirmąją dieną žuvęs ir žymiosiose Rygos Brolių kapinėse palaidotas Antonas (arba Antanas?) Mažuchno (*Antons Mažuchno*, variantas *Mažuchko*, ?–1916) ir ten kovęsis, batalionui vadovavęs kapitonas Petras Kubiliūnas (1894–1946), kuris vėliau buvo Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo valdybos, paskui – Vyriausiojo štabo viršininkas, ėjo kariuomenės vado pareigas.

Latvijā iš palatvēje esančio Ratkūņu sodžiaus. Pokalbio metu netrunka paaiškėti, kad jis silpnaproitis, be to, agresyvus, pavojingas. Vienoje vietoje vidury miško lietuvis stabteli ir sakosi prieš metus čia užmušęs žmogų, tada tarsi demonstruodamas kaip užmušęs, tarsi ketindamas pulti pašnekovą, „abiem rankomis pakėlė į viršų dalgį kaip mirtis paveiksle“ (Ibid.). Pasakotojas nuo jo atsigina tik išsitraukęs revolverį ir iššovęs į orą įspėjamąjį šūvį, o finaliniu kūrinio sakiniu prisipažįsta „nuo to sykio niekur nebeišsiruošiu be revolverio“ (Ibid.)¹⁵.

Romane *Kapris* vaizduojamas tragiškas mašininkės iš Latvijos, gyvenimo posūkių nublokštos į Kaprio salą, likimas. XX a. ketvirto dešimtmečio pradžioje ji patenka į Kapryje susibūrusią įvairiautę kompaniją, kurią daugiausia sudaro bohemiški menininkai. Vienas jų – jaunas, aukštas, šviesiaplaukis „buvo Antonas Šegis, lietuvių rašytojas iš Mėmelio (*bij Antons Šēgis, leišu rakstnieks no Mēmeles*)“ (Jaunsudrabiņš, 1939, p. 50), turtingo tėvo vienturtis sūnus, apkeliavęs ne tik Europą, bet ir šiaurės Afriką. Jis ieško įkvėpimo, ieško prototipų, be kurių nepajėgia sukurti jokio reikšmingesnio literatūros kūrinio.

Tokiu prototipu siekia tapti turiningos ir įdomios biografijos Austrijoje gimęs inžinierius iš tos pat kompanijos, įsitikinęs, kad pagal jo gyvenimo pasakojimus lietuvis galės parašyti „pasaulinio masto šedevrą“ (Ibid., p. 53). Ši mintis priimtina ir pačiam Šegiui, svarstančiam, kad tikrąją rašytojo karjerą jis ir galėtų pradėti biografiniu romanu, kurio veiksmo vieta būtų ne Lietuva, nes skaitytojams daug patraukliau, kai aprašomas užsienis. Čia pat prisimenama, kad „[i]r Petras Cvirka parašė didelį veikalą apie lietuvių gyvenimą Amerikoje“ (Ibid., p. 109). Išgirdęs įspūdingą inžinieriaus gyvenimo istoriją, Šegis padėkoja už ją, bet jau kitą dieną tyliai išvyksta iš Kaprio. Skaitytojas paliekamas nežinioje, kur jis išvyksta, bet galima spėti, kad į Lietuvą, kuriai jaučia nostalgiją:

Nemuno įlankose šiuo metu žydėjo ievos, čiulbėjo lakštingalos, nuo skirtingų krantų susisūkavo gegutės. Ten dainavo ir Lietuvos merginos, auksaspalvės kaip volungės, o kai kurios tokios tamsios kaip naktis. Vien jau galvojant apie gimtinę, jam rodėsi, kad širdis iššoks iš krūtinės... (Ibid.)

Skaitytojas taip pat paliekamas nežinioje, ar Antonas Šegis parašys žadėtąjį biografinį romaną, tačiau tai Jaunsudrabinio kūrinio visumos kontekste nėra labai svarbu. Daug svarbiau, kad planuojamasis lietuvių rašytojo romanas atlieka tam tikrą metatekstinę funkciją paties romano *Kapris* atžvilgiu. *Kapryje* irgi pasakojama apie adresatui patrauklų svajonių užsienį (kaip planuota Šegio ar realizuota tikslingai prisimintame Cvirkos romane *Frank Kruk*), irgi perteikiama turininga biografija (tiesiogiai – mašininkės iš Latvijos; netiesiogiai – Austrijoje gimusio inžinieriaus). Tokiu būdu Jaunsudrabinis sau būdinga maniera – žaidybiškai manipuliudamas siužetu ir pritraukdamas visai jo kūrybai artimą, aktualų lietuvišką aspektą – romane svarsto romano žanro struktūrinius klausimus.

¹⁵ Panašus motyvas pasirodo ir Jaunsudrabinio trilogijos *Aija* pradžioje: „Mane apėmė baimė. Ar maža buvau girdėjęs ir skaitęs apie susitikimus naktį su nepilnapročiais. Ginklo neturėjau jokio, nebent gana sunkų beržinį vėzdą“ (Jaunsudrabinis, 1977, p. 7).

Visiškai neaišku, kodėl svetimame krašte įsikūrusią lietuvę pagrindine veikėja renkasi rašytoja Baumanė taip ir pavadintoje apysakoje *Lietuvė*¹⁶. Kūrinio protagonistė lietuvaitė Marcelė Žemaitė (*Marcela Žemaitė*), gyvenanti Petrograde, laikinai pertraukia studijas ir įsidarbina žemiausios grandies tarnautoja Žiemos rūmuose įsikūrusios Aleksandro Kerenskio vyriausybės kanceliarijoje. Ji pristatoma kaip už rusų tautą „daug mažesnės, daug vargingesnės tautos atstovė“ (Baumane, 1935, p. 18). Visas kūrinio veiksmas, vykstantis Petrograde 1917 metais iki bolševikams paimant valdžią, paradoksaliai koncentruojamas ne apie protagonistę, bet labiau – šalia jos. Panašu, kad Marcelė ir jos likimas autorei tėra pretekstas papasakoti apie reikšmingus epochinius įvykius Rusijos sostinėje, kaip epizodinius veikėjus į pasakojimą įtraukiant istorines asmenybes: patį Kerenskį, taip pat bolševikinio perversmo organizatorius Grigorijų Zinovjevą, net Vladimirą Lenina, kuris akivaizdžiai idealizuojamas.

Inteligentiška, tačiau naivi lietuvaitė Marcelė visiškai pasiklysta politiniuose, o dar labiau asmeniniuose emociniuose labirintuose (nelaimingai įsimyli vedusį vyrą, nežinodama, kad jis vedęs), todėl pasirenka savižudybę, po kurios autorė dar per du skyrius iš esamų septynių tęsia pasakojimą iki momento, kada bolševikai užima Žiemos rūmus. Dėl to visiškai išsklinda ir taip buvusi nepatvari, silpnai struktūruota apysakos kompozicija. Jau patys pirmieji knygos recenzentai yra taikliai pastebėję, kad pagrindinės kūrinio veikėjos savižudybė psichologiškai nemotyvuota, neįtaigi, lygiai kaip nemotyvuotas yra ir jos tautybės pasirinkimas: „visiškai neįtikina jos tragiška gyvenimo pabaiga“ (Grāvīte-Plukše, 1935); „herojės tautybė yra visiškai nemotyvuota, ji galėjo būti ir latvė, tada mes ją labiau suprastume“ (Kas jauns rakstniecībā?, 1935)¹⁷. Apskritai *Lietuvei* negailima kritikos iš esmės: teigiama, kad kūrinio kalba „neišlavinta ir paviršutiniška“ (Grāvīte-Plukše, 1935), kad „mūsų raštija nieko daug nebūtų praradusi, jei *Lietuvė* nebūtų pasirodžiusi“ (Kas jauns rakstniecībā?, 1935). Su nemaža šios kritikos dalimi reikia sutikti, pastebint, kad kaip XX a. ketvirto dešimtmečio latvių literatūros, apskritai kultūros istorijos faktas knyga vis dėlto verta dėmesio: tematiškai išskirtinė, turinti savitą kultūrinio egzotiškumo atspalvį, kurį sustiprina ir pagrindinės veikėjos tautybė.

Trumpos išvados

Analizuojamuoju imagologiniu aspektu peržvelgus dalį lietuviškumo tematiką plačiau ar siauriau aktualizuojančių XX a. pirmos pusės latvių rašytojų kūrinių, galima išskirti kelias tendencijas. Pirmiausia tai, kad neįprastumu, išskirtinumu pasižymintys lietuviški

¹⁶ Autorė paantrašte kūrinį pavadina apsakymu (*stāsts*), tačiau toks žanrinis apibūdinimas nėra tikslus. Kūrinio apimtis, struktūra ir kiti parametrai aiškiai byloja jį esant apysaka, taip jį kvalifikuoja ir latvių literatūros istorikai.

¹⁷ Panašiai nutinka Karlio Zarinio (*Kārlis Zariņš*, 1889–1978) apsakyme *Paskutinis veiksmas* (*Pēdējais cēliens*, 1926), kuriame pasirodo antraeilis personažas „toks Oblaševskis, <...> lenkas ar lietuvis – ko gero, sulenkintas, o vėliau surusintas lietuvis (*pārpoļots un vēlāk pārkrieivots leitis*)“ (Zariņš, 1926, p. 45–46). Jis vaizduojamas kaip vienas 1905–1907 metų revoliucijos aktyvistų Peterburge, bet vėlgi lieka visiškai neaišku, niekuo nemotyvuota, kodėl ir Zarinio pasirenkama, užsimenama tokia, o ne kitokia šio veikėjo tautybė.

motyvai to meto latvių literatūroje santykinai negausūs, tad Baumanės apysakos lietuvaitei Marcelėi, Mylbergo apsakymo „raudonasis“ kareivis, Kurcijaus kūrinio kalinys marksistas, Jaunsudrabinio apsakymo silpnaproitis pakeleivis iš Lietuvos ar jo romano lietuvis rašytojas imagologinių požiūriu vertintini kaip visiškai netipinės su Lietuva susijusios figūros. Žymiai dažniau latvių rašytojų kūriniuose aktualizuojamos tokios lietuviškumo raiškės, Lietuvos manifestavimo(si) figūros, situacijos, realijos, kurios vertintinos kaip (stereo)-tipiško požiūrio į kaimyninę tautą ir šalį rezultatas. Dauguma jų akivaizdžiai suformuotos objektyvių istorinių, ekonominių, geografinių ir panašių aplinkybių (lietuvio elgetos etnotipas; Lietuvos kaip geografiškai itin artimos šalies motyvas; literatūrinė-kultūrinė ir kalbinė klišė „lietuviška žąsis“), kitos yra menamojo, įsivaizduojamojo pobūdžio (su liūdna pabaiga asocijuojamas Lietuvos liūnas).

Galima konstatuoti ir tai, kad nors Lietuvos tematika latvių literatūroje XX a. išliko palyginti populiari, tačiau labai sumažėjo Lietuvos, jos praeities, istorijos romantizavimo atvejų, kurie buvo reikšmingi XIX a. antros pusės latvių autorių grožinėje kūryboje. Įsitvirtino objektyvesnis, realistiškesnis žvilgsnis (dar žr. Nastopka, 1971, p. 131–132), išryškėjo individualesni, subjektyvesni, įvairesni Lietuvos vaizdavimo rakursai. Tiesa, netrūko ir įvairių šabloniškesnių, emblematiškesnių rakursų: ne tik tokių, kokie aptarti straipsnyje, bet ir kitų, pavyzdžiui, charakterizuojant Lietuvą kaip rūtų, kryžių ar ilgų, siaurų žemės rėžių šalį, kaip gausios žydų diasporos ar su Lenkija, lenkiškumu glaudžiai susijusią šalį.

Literatūra ir šaltiniai

- [Upīts, A.] A. U. (1929). Literāriskas ekskursijas. Jauno liriķu saime. *Domas*, 5, 386–388.
- [Austrinš, A.] Austrinā, A. (1915, spalio 3). Etapa kamerā. *Varavīhksne*, 32, 437–439.
- Austrinš, A. (1926). *Garā jūdze*: Romāns-kronika: 1. daļa. Rīgā: J. Rozes apgādībā.
- Austrinš, A. (1935). *Garā jūdze*: Romāns-kronika: 2. un 3. daļa. Rīgā: J. Rozes apgādībā.
- Barons, K. (1894). Eewads. In *Latvju dainas*: [6 sējumos]: Kr. Barona un H. Wissendorffa isdotas, 1 burtnika (p. III–XXVI). Jelgavā: H. J. Drawiņ-Drawneeka ģeneral-komisijā.
- Baumane, A. (1935). *Lietaviete*: Stāsts, Rīgā: Izdevis A. Gulbis.
- Beller, M. (2006). Das Bild des Anderen und die nationalen Charakteristiken in der Literaturwissenschaft. In M. Beller, *Eingebildete Nationalcharaktere: Vorträge und Aufsätze zur literarischen Imagologie*, hrsg. von Elena Agazzi in Zusammenarbeit mit Raul Calzoni (p. 21–46). Göttingen: V&R unipress.
- [Birznieks-Upītis, E.] Birznieka-Upīša (1925). Zvirbuļi. *Mazās Jaunības Tekas*, 10, 194–208.
- Butkus, V. (2021). Literatūrinio lietuvis ir Lietuvos įvaizdžių ištakos Latvijoje. *Acta humanitarica academiae Saulensis*, 28, 29–45.
- B. Ž. (1926, rugsėjo 22). Zosis un viņu kopšana. *Zemkopis*, 38, 596.
- [Dārzinš, E.] Dahrziņa, E. (1907). Alfreds Kalniņš. *Zalktis*, 2, 127–145.
- Dyserinck, H. (1966). Zum Problem der ‘images’ und ‘mirages’ und ihrer Untersuchung im Rahmen der Vergleichenden Literaturwissenschaft”. *Arcadia*, Vol. 1, Iss. 2, 107–120.
- Egle, R. (sudaryt.) ([1934]). *Latvju lirika*: Antologija: No J. Alunāna līdz visjaunākiem laikiem: Dzejnieku attēli, bio-bibliogrāfija. Rīgā: A. Gulbja apgādībā.
- Gaižiūnas, S. (1988a, vasario 13). Anoj pusėj Nemunėlio... Kai kurios lietuvių ir latvių kultūrinių ryšių aktualijos. *Literatūra ir menas*, 7.
- Gaižiūnas, S. (1988b). J. Janševskio *Gimtinė* ir Lietuva. *Pergalė*, 5, 186–189.
- Gaižiūnas, S. (1989). *Kultūros tradicijos baltų literatūrose: XX a. paralelės ir kontaktai*. Vilnius: Vaga.
- Gaižiūnas, S. (1990, sausio 13). Karlio Zalės bulvaras. *Literatūra ir menas*, 2.
- Gaižiūnas, S. (1991). Kelionė į Bandavą. *Metai*, 7, 168–175.

- Grāvīte-Plukše, E. (1935). Alijas Baumanes – „Lietaviete”. *Burtnieks*, 5, 414.
- Grīns, A. (1933a). *Dvēseļu putenis*: Romāns, [1. daļa]. Rīgā: Paju Sabiedrības „Zemnieka Domas” izdevumā.
- Grīns, A. (1933b). *Dvēseļu putenis*: Romāns, 2. daļa. Rīgā: Paju Sabiedrības „Zemnieka Domas” izdevumā.
- Grīns, A. (1934). *Dvēseļu putenis*: Romāns, 3. daļa. Rīgā: Paju Sabiedrības „Zemnieka Domas” izdevumā.
- Ieviņš, K. (1938). *Pie teiksmotā ezera*: Romāns. Rīgā: Valtera un Rapas akc. sab. apgāds.
- [Janševskis, J.] Janschewskis, J. (1931). Leelkunga mihļākā: Kulturwehsturisks romans. *Atpuhta*, 347, 4–8.
- Janševskis, J. (1986). *Dzimtene*: Romāns dzīves ainās: Četros sējumos, 1. sēj. Rīga: Zinātne.
- Jaunsudrabinis, J. (1977). *Aija*: Trilogija. Iš latvių kalbos vertė Aleksandras Žirgulyš. Vilnius: Vaga.
- [Jaunsudrabiņš, J.] Jaunsudrabiņa, J. (1921). Silā. *Ilustrets Žurnāls*, 12, 7.
- [Jaunsudrabiņš, J.] Jaunsudrabiņa, J. (1931a, vasario 7). Ubagu kalns. *Jaunakās Siņas*, 30.
- [Jaunsudrabiņš, J.] Jaunsudrabiņa, J. (1931b, vasario 20). Ubagu kalns. *Jaunakās Siņas*, 41.
- [Jaunsudrabiņš, J.] Jaunsudrabiņa, J. (1931c, vasario 21). Ubagu kalns. *Jaunakās Siņas*, 42.
- Jaunsudrabiņš, J. (1933). *Jaunsaimnieks un velns*: Romāns, Rīgā: Valtera un Rapas akc. sab. izdevums.
- Jaunsudrabiņš, J. (1935). *Uršulīte*: Stāsts, Rīga: Valters un Rapa.
- Jaunsudrabiņš, J. (1939). *Kapri*: Romans, Rīgā: Akc. sab. Valters un Rapa.
- Jaunsudrabiņš, J. ([2005]). *Baltā grāmata*: Simts tēlojumu vārdos un līnijās. [Rīga]: Valters un Rapa.
- [Jēkabsons, K.] Jekabsons, K. (1923). *Seeweetes grehks*: Romans, Rīga: Imanta apgahds.
- J. K. (1935). Leišu pepiņš un Leišu ķirsis. *Dārzkopības Žurnāls*, 8, 320–323.
- Kas jauns rakstniecībā? (1935, rugpjūcio 13). *Saldus Awise*, 163.
- K. C. (1935). Sniedzāt palīdzīgu roku savējiem svešumā! *Sievietes Pasaule*, 16, 15–16.
- [Ķeniņš, A.] Ķeniņa, A. (1914). *Potrimpa Zemē*: Dziesmas un dzejojumi pa 15 gadiem. Rīgā: „Zalktis”.
- Kleinbergs, I. (1929, kovo 12). Leischu ķirsis. *Semes Spehks*: „Brihwās Semes” ikpahrnedeļas peelikums lauksaimneezibai un lauku dsihwei, 5, 73–74.
- Klints, O. (1931, vasario 6). Meschkunga meita: Romans 3 daļās. *Latwija*, 10.
- Krišjāne, E. (1931). Purva spilva. *Domas*, 2, 124–129.
- Kroders, P. (sudaryt.) ([1931]). *Lai atskan dziesmas! 2. grāmata: Dziesmas, kuŗas tauta dzied*, Rīga: Argonautu izdevums.
- Kurcijs, A. (1929). Nabago dievs. *Domas*, 1, 19–23.
- Kurcijs, A. (1936). *Cūkgans*: Kādas bērņības stāsts, Rīgā: „Zelta grauds”.
- Kursīte, J. (1996). *Latviešu folklorā mītu spoguļi*, Rīga: Zinātne.
- Latviešu sakāmāvārdū datorfonds*. <http://valoda.ailab.lv/folklorā/sakamvardi/>.
- Laurušaitē, L. (2018). Imagology as Image Geology. In L. Laurušaitē (sudaryt.), *Imagology Profiles: The Dynamics of National Imagery in Literature* (p. 8–27). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Laurušaitē, L. (2019). *Literatūra, mobilumas, imago: Lietuvių ir latvių XXI a. (e)migracijos patirtys*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Leiše, A. (1935, lapkričio 29). Putnkopības dienas jautājumi. *Cehsu Wehstis*, 126.
- Nastopka, K. (1971). *Lietuvių ir latvių literatūrų ryšiai*. Vilnius: Vaga.
- Rutku Tēvs. (1990). *Trīs vella kalpi*: Vēsturisks romāns no senās Rīgas. Rīga: Liesma.
- Sēlis, R. (1929). Burši un zeļļi: Galdniekpuikas stāsts. *Domas*, 2, 113–119.
- [Skuju Frīdis] Skuju Fridis-Mīlbergs. (1928). Zaļais un sarkanais. *Aizsargs*, 10–11, 346–350.
- Świderska, M. (2012). Einige Bemerkungen zu Theorie und Methode der literaturwissenschaftlichen Imagologie und der Fremdhheitsforschung. *Zeitschrift des Verbandes Polnischer Germanisten*, 4, 377–385.
- Upīts, A. (1939). *Māsas Ģertrūdes noslēpums*: Olģerta Kurmja dzīves romāns. [Rīga]: [Autora izdevums].
- Upīts, A. (1959). *Laikmetu griežos*: Vēsturisks romāns. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība.
- Veselis, J. (1934). *Cilvēku sacelšanās*: Teiksmu romāns. Rīgā: Valtera un Rapas akc. sab. apgāds.
- Virza, E. (1933). *Straumēni*: Vecā Zemgales māja gada gaitās: Poēma. Rīgā: Valtera un Rapas akc. sab. izdevums.
- Zariņš, K. (1926). *Gluži vēltīga varonība*: Stāsti un noveles. Rīgā: Leta.